

22. Міхньова Є.Г. Міжнародно-правові аспекти регулювання клонування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2009. № 83 (2). С. 188–196.
23. Стеценко С.Г. Медичне право України / за заг. ред. С.Г. Стеценка. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.
24. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини : Закон України від 17 травня 2018 р. 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
25. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів) № 6239 від 27 березня 2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424 (дата звернення: 03.04.2019).
26. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
27. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення: 03.04.2019).
28. Проект Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету) № 2849 від 14 травня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55127 (дата звернення: 03.04.2019).

УДК 342.7(44+437+438+477):340.12+141.333

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У ДЕРЖАВНІЙ ВЛАДІ: АНАЛІЗ НОРМ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ (ФРАНЦІЯ, ЧЕХІЯ, ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА)

ANTHROPOCENTRISM IN THE STATE POWER: ANALYSIS OF THE NORMS OF THE BASIC LAWS IN THE CENTRAL AND EASTERN EUROPE COUNTRIES (FRANCE, CZECH REPUBLIC, POLAND AND UKRAINE)

Якимович Я.В., аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородський національний університет

Публікація є апробацією результатів дисертаційного дослідження. Її присвячено аналізу норм конституцій країн Центральної та Східної Європи, серед яких Франція, Чехія, Польща та Україна.

Мета аналізу – встановлення та систематизація статей, котрі своїм змістом відображають явище антропоцентризму в державній владі на вищому рівні. Підґрунтям (призмою) такого відображення є можливість застосування людського чинника, тобто сукупності знань, умінь, навичок, досвіду, творчих здібностей та інших елементів при виконанні державних повноважень. Антропоцентричними кваліфікуються статті основних законів, котрі врегульовують питання організації та функціонування державної влади шляхом реалізації (вимагають застосування) людського чинника або регламентують його пряму наявність.

Визначення держави із точки зору людини – це саме той крок у розвитку, який дозволяє глибше розуміти значення держави. У такому підході сутність публічної влади не складається із розуміння тільки інститутів та формальних зв'язків між ними (у рамках системи стримування і противага гілок влади), але набуває правового значення (юридичного визначення) людина як первинне джерело усіх державних процесів. Яким би закон досконалим не був, його виконання все одно залежить від особи, а виходячи із загальних тенденцій сучасного суспільства спостерігається зміщення основного фокусу з гри та її правил на гравців, від котрих вона залежить.

Ключові слова: антропоцентризм, людський чинник, суб'єкт державної влади, гарантії, права, обов'язки, дискреційні повноваження, конституційна дієздатність, заборони, обмеження, колективний антропоцентризм.

Публікація являється апробацією результатів дисертаційного дослідження. Она посвящена анализу норм конституций стран Центральной и Восточной Европы, среди которых Франция, Чехия, Польша и Украина. Цель анализа – установление и систематизация статей, которые своим содержанием отражают явление антропоцентризма в государственной власти на высшем уровне. Основой такого отображения выступает возможность применения человеческого фактора, то есть совокупности знаний, умений, навыков, опыта, творческих способностей и других элементов при выполнении государственных полномочий. Антропоцентрическими квалифицируются статьи основных законов, которые регулируют вопросы организации и функционирования государственной власти путем реализации (требуют применения) человеческого фактора или регламентирующих его прямое наличие.

Определение государства с точки зрения человека – это именно тот шаг в развитии, который позволяет глубже понимать значение государства. В таком подходе сущность публичной власти не складывается из понимания одних институтов и формальных связей между ними (в рамках системы сдержек и противовесов ветвей власти), но приобретает правового значения (юридического определения) человек как первичный источник всех государственных процессов. Каким бы закон совершенным ни был, его исполнение все равно зависит от лица, а исходя из общих тенденций современного общества наблюдается смещение основного фокуса с игры и ее правил на игроков, от которых она зависит.

Ключевые слова: антропоцентризм, человеческий фактор, субъект государственной власти, гарантии, права, обязанности, дискреционные полномочия, конституционная дееспособность, запреты, ограничения, коллективный антропоцентризм.

The publication is an approbation of the results of the dissertation research. It is devoted to the analysis of the constitutional norms of the Central and Eastern Europe countries such as France, the Czech Republic, Poland and Ukraine. The purpose of this analysis is to establish and systematize articles that reflect the content of anthropocentrism at the highest levels of government. The basis (prism) of such a reflection is the possibility of using the human influence – a set of knowledge, abilities, skills, experience, creative abilities and other elements in the exercise of state authority. Anthropocentric articles qualifies as those that regulate the organization and functioning of state power by implementing (requiring the use) of a human influence or regulating its direct existence.

Definition of a state from the point of view of a human is precisely the step in development, which allows us to understand more deeply the meaning of the state. In this approach, the essence of public authority does not consist of understanding only the institutions themselves and the

formal bounds between them (within the framework of the system of restraining and balances of the branches of power), but acquires the legal meaning (legal definition) of a human as the primary source of all state processes. Whatever the law would be perfect, its implementation still depends on the individual. End on the based of general tendencies of modern society, there is a shift from the main focus of the game and its rules to the players on which those depends.

Key words: anthropocentrism, human influence, subject of state power, guarantees, rights, duties, discretionary powers, constitutional capacity, prohibitions, restrictions, collective anthropocentrism.

Аналіз нормативної бази здійснюється на основі конституцій країн Центральної та Східної Європи, до яких входять: Конституція Французької Республіки (далі – КФ) [1; 2]; Конституція Чеської Республіки (далі – КЧ) [3]; Конституція Республіки Польща (далі – КП) [4; 5]; Конституція України (далі – КУ) [6]. До уваги беруться норми тільки основних законів, додаткове врегулювання тих чи інших відносин можливе на рівні загального національного законодавства.

Досліджувані норми структуризовані та систематизовані. За основу структури взято статус суб'єкта владних повноважень, який дозволяє виявити один із індикаторів антропоцентризму – людський чинник (можливість застосування знань, умінь, навичок, досвіду чи творчих здібностей особи). Це здійснено крізь призму визначення більш розширених елементів статусу, ніж це передбачено сучасними підходами [7, с. 28]. Вони класифіковані за критеріями: виконанням повноважень (гарантії, права, обов'язки, дискреційні повноваження); набуттям повноважень (конституційна дієздатність); інтердикційним становищем (заборони та обмеження). Окремо виділяється явище колективного антропоцентризму, що є проявом державних відносин на ґрунті людського чинника.

Система дослідження відображена поділом державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Важливою умовою аналізу є персоналізація системи. Таким чином законодавча влада уособлюється парламентарями чи омбудсменом, виконавча – президентом, прем'єр-міністрами, міністрами та іншими державними службовцями, судова – суддями та іншими посадовими особами у судовій владі.

У такий спосіб системою втілено елемент *antropos*, а структурою елемент *centrum*. Основна послідовність огляду здійснюється на основі класифікації елементів статусу, наведеного вище.

Гарантіями називають умови, що забезпечують успіх чого-небудь [8, с. 29]. У випадку з державою слід розуміти належне функціонування як публічної влади, так і правової системи [9, 537–539]. Конституційні гарантії поділяються на два види: 1) умови, пов'язані з набуттям відповідальності та припиненням повноважень; 2) умови захисту професійного виконання обов'язків, честі, гідності, незалежності і забезпечення належних умов діяльності та недоторканності.

До гарантій набуття відповідальності у законодавчій владі належать статті, ключовим елементом яких є «згода» парламенту (ч. 3 ст. 80 КУ), членів його палат (п. 1, п. 5 ст. 105 КП, ч. 4 ст. 27 КЧ), голів палат (ч. 5 ст. 27 КЧ) або спеціально створеного парламентського органу (ч. 2 ст. 26 КФ, ч. 3 ст. 27 КЧ); ключовим елементом яких є «консультація» із представниками органу при припиненні повноважень усіх його членів (ч. 3 ст. 90 КУ, ч. 1 ст. 12 КФ); щодо зупинення кримінальної відповідальності на період дії мандату «на вимогу» Сейму (п. 2 ст. 105 КП).

Набуття відповідальності чи припинення повноважень у виконавчій владі поєднує «згоду» парламенту та «підставу». Остання виражається пропозицією, поданням, ініціюванням, певним юридичним фактом або (та) рішенням окремих незалежних (зазвичай судових) органів. Так, згідно з п. 1 ст. 158 КП припинення повноважень Уряду Польської Республіки потребує подання вотуму недовіри 46 депутатами, а припинення повноважень міністра уряду згідно з п. 1 ст. 159 КП – 69 депутатами. Припинення повноважень президента можливе за умови самовідставки

з особистою заявою в парламенті (ст. 109 КУ) або за станом здоров'я, що вимагає рішення парламенту на підставі подання вищого судового органу та медичного висновку (ст. 110 КУ). Притягнення до відповідальності члена Ради Міністрів (Уряду Польщі) згідно з п. 2 ст. 156 КП здійснюється за поданням Президента або 115 депутатів та згоди трьох п'ятих від загальної кількості депутатів. Відповідальність президента настає через процедуру з необхідним мінімумом умов та підстав: учинення суспільно небезпечного діяння (ч. 1 ст. 111 КУ, п. 2 ст. 65 КЧ); несумісна діяльність (ст. 68 КФ); регламентована мінімальна кількість голосів у парламенті (зазвичай більша за половину від конституційного складу) або згоду двох палат (у результаті голосування кожної з них) для ініціювання, звинувачення чи усунення президента з поста в порядку імпичменту (ч. 2, ч. 5, ч. 6 ст. 111 КУ, п. 2 ст. 145 КП, п. 2, п. 3 ст. 65 КЧ); пропозиції, висновки та рішення спеціально створених органів чи вищих судових установ (ч. 3, ч. 6 ст. 111 КУ, п. 2 ст. 65 КЧ).

Гарантії судової гілки також базуються на *згоді* чи рішеннях, прийнятому загальною ухвалою або узгодою визначеної кількості голосів. *Згода* використовується для притягнення судді до відповідальності та застосування примусових заходів (затримання чи арешту). Її варто класифікувати за критерієм суб'єкту застосування. Так, джерелом *згоди* може бути спеціально створений орган у судовій владі (ч. 3 ст. 126 КУ), найвищий суд конституційної чи загальної юрисдикції щодо судді, який є його членом (ч. 3 ст. 149 КУ, ст. 195 КП), нижчий суд загальної юрисдикції щодо судді, який є його членом (ст. 181 КП), парламент або його палата (п. 1 ст. 86 КЧ – щодо судді конституційного суду) чи індивідуально голова палати парламенту (п. 2 ст. 86 КЧ – щодо арешту чи затримання судді конституційного суду). На відміну від притягнення до відповідальності чи застосування примусових заходів, припинення повноважень (звільнення) судді настає за ухвалою спеціально створеного органу (п. 4 ч. 1 ст. 131 КУ); ухвалою регламентованої кількості суддів найвищого суду (ч. 3 ст. 149¹ КУ); рішенням суду загальної юрисдикції (п. 2 ст. 180 КП).

Другий вид гарантій, як було зазначено вище, складається з умов захисту та умов забезпечення.

Гарантії захисту професійного виконання обов'язків та честі, гідності і незалежності для законодавчої гілки влади забезпечується особистим голосуванням парламентаря чи виконанням ним повноважень (ст. 26 КЧ, ч. 3 ст. 84 КУ, ст. 27 КФ), свободою від відповідальності за волевиявлення (ч. 2 ст. 80 КУ, ст. 27 КЧ), інструкцій виборців (ст. 26 КЧ, п. 1 ст. 104 КП, ч. 1 ст. 27 КФ) та від свідчень щодо інформації, отриманої в результаті професійної діяльності (ст. 28 КЧ); можливістю скликати засідання під час перерви (п. 3 ст. 34 КЧ).

У виконавчій владі захист професіоналізму виступає, як направлення запиту президенту, підтримане регламентованою кількістю депутатів (п. 34 ст. 85 КУ), першочерговий розгляд тих законопроектів президента, що визначені невідкладними (ч. 2 ст. 93 КУ), настанням відповідальності за посягання на честь і гідність глави держави (ч. 2 ст. 105 КУ). Професійне виконання обов'язків може бути захищене строком повноважень, який перевищує строк повноважень інших виборних державних органів (ч. 4 ст. 131¹ КУ).

У судовій гілці гарантія захисту розмежовується за трьома напрямками: захист професійності, свободи та

незалежності. Професійність захищається механізмом колективного звернення до суду або високим статусом суб'єкта звернення, що надає зверненню певної вагомості (ч. 2 ст. 150 та ч. 1 ст. 151 КУ, ст. 54 та ч. 2 ст. 61 КФ, п. 1 ст. 191 КП) та правом не свідчити про факти, отримані в результаті професійної діяльності (п. 3 ст. 86 КЧ). Свобода судді захищається ненастанням відповідальності за ухвалені судові рішення (ч. 4 ст. 126 КУ). Незалежність за критерієм змісту норми можна розділити на три напрямки: декларативний (проголошуючий) – фіксує незалежність (ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 149 КУ, п. 1 ст. 178, п. 1 ст. 195 КП, п. 1 ст. 82 КЧ), делікативний (забороняючий) – запобігає впливу на суддю (ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 149 КУ, п. 1 ст. 82 КЧ (поєднано із декларативним напрямком) та процедурний – забезпечує незалежність під час призначення (п. 1, 2 ст. 128 КУ, п. 1 ст. 179 КП).

Гарантії забезпечення стосуються належних умов праці та недоторканності. Належні умови праці забезпечуються «*гарантованим періодом (строком) роботи*», протягом якого державний орган у цілому чи його члени виконують свої повноваження без імовірності їх припинення (ч. 4 ст. 12 КФ, ч. 4 ст. 90 КУ (законодавча влада), ч. 2 ст. 87 КУ, п. 1 ст. 158, ст. 159 КП (виконавча влада); *умовою постійності*, що притаманна судовій гілці та означає забезпечення праці на постійній основі, неможливість переведення суддів без їх згоди до іншого суду та безстроковість повноважень (ч. 4 ст. 64 КФ, п. 2 ст. 82 КЧ, ч. 5 ст. 126 КУ, ст. 179 КП); *інституційністю* як функціонування спеціальних органів чи об'єднань для роботи із державними службовцями з метою забезпечення належних умов праці (п. 1 ст. 153 КП (виконавча влада), ст. 130¹, ч. 10 ст. 131 КУ (судова влада); *матеріально-фінансовими гарантіями*, які найчіткіше виражені в судовій гілці влади (п. 1 ст. 130, ч. 1 ст. 148¹ КУ, п. 2 ст. 178, п. 2 ст. 195 КП).

Недоторканність також поділяється на декларативну та делікативну. Декларативна недоторканність забезпечується формальним визначенням, яке вказує на недоторканність чи на право її застосування (ч. 1 ст. 80 КУ (законодавча влада), ч. 1 ст. 105 КУ (виконавча влада), ч. 1 ст. 126 КУ, ч. 1 ст. 149 КУ (судова влада), інституційним функціонуванням через спеціально створені та загальні державні органи (ч. 7 ст. 126 КУ, пп. 1–9 ч. 1 ст. 131 КУ, ст. 65 КФ, п. 2 ст. 180, п. 1 ст. 186 КП (судова та частково виконавча влада) та процедурністю, яка є гарантійним механізмом недоторканності при припиненні повноважень (ст. 109–111 КУ, ст. 68 КФ (виконавча влада). Делікативна включає норми, що вказують на спосіб, який може порушити недоторканність державного службовця, як наприклад, заборона виклику до суду (ст. 26 КФ (законодавча влада), ст. 67 КФ, п. 1 ст. 65 КЧ (виконавча влада).

Гарантії природних прав та свобод характеризуються природнім змістом, створенням умов для самовизначення та самореалізації, забезпеченням автономії та незалежності від неправомірного втручання, про що зазначає І.Й. Магновський [10, с. 9]. Гарантії при реалізації позитивного права (державного права) характеризуються захистом державних службовців, умовами для належного застосування людського чинника (знань, умінь, навичок) та забезпеченням від неправомірного втручання при виконанні державних функцій.

Гарантії – це комплекс об'єктивних умов, якими виступають: особливий спосіб набуття відповідальності, захист професіоналізму та незалежності, забезпечення належних умов праці та недоторканності державного службовця.

Права – це міра можливої поведінки [11, с. 59]. Право – можливість, що реалізується без необхідності (обов'язку) та за власним бажанням. Право державних службовців можна розглядати із точки зору приватного та публічного функціонування.

Приватне функціонування у законодавчій владі найчастіше виступає припиненням повноважень із власної

волі парламентаря (ч. 4 ст. 78, п. 1 ч. 2 ст. 81 КУ, ст. 24, п. а), с) ст. 25 КЧ, а також за згоди парламентаря бути притягненим до кримінальної відповідальності (п. 4 ст. 105 КП), не свідчити про факти, відомі в результаті парламентської діяльності (ст. 28 КЧ), можливістю вибирати між припиненням повноважень та зайняттям несумісною діяльністю (ч. 4 ст. 78 КУ), правом займатися викладацькою, науковою та творчою діяльністю (ч. 2 ст. 78 КУ).

Для виконавчої гілки влади приватне функціонування прав передбачає відмову від посади та припинення повноважень президентами держав, головами або членами урядів (п. 1 ч. 2 ст. 108, ч. 2 ст. 115 КУ, пп. 30 п. 3 ст. 144, пп. 3 п. 2 ст. 162, пп. 2 п. 2 ст. 131 КП, ст. 61, п. 1 ст. 73 КЧ, а також право на надання амністії (ст. 17 КФ, п. g) ст. 62 КЧ, ст. 139, пп. 18 п. 3 ст. 144 КП, пп. 27 ст. 106 КУ).

Судова гілка влади має право на припинення повноважень судді (пп. 4, ч. 6 ст. 126, п. 4 ч. 2 ст. 149¹ КУ), не свідчити про факти, отримані в результаті професійної діяльності (п. 3 ст. 86 КЧ) та займатися науковою, викладацькою і творчою діяльністю (ч. 2 ст. 127, ч. 6 ст. 131, ч. 5 ст. 147 КУ).

Право припинити повноваження – це можливість важливого прояву людського чинника. Особа (група осіб), задіявши свої знання, вміння, навички може визнати, що неспроможна владнати проблему, у зв'язку із чим припиняє свої повноваження чи подає у відставку (*Feci quod potui, faciant meliora potentes* – з лат. *Я зробив все, що міг, нехай хтось зробить краще за мене, якщо зможе*). Право на згоду бути притягненим до кримінальної відповідальності є добровільною можливістю державного службовця застосувати до себе певні умови справедливості, що є проявом високих моральних переконань (особистих характеристик). Право свободи свідчень про факти, отримані в результаті професійної діяльності, виступає гарантією професійності та можливістю відповідального (етичного) ставлення до обов'язків. Право вибору протягом 20 днів між несумісною діяльністю та службовими повноваженнями означає прийняти обдумане рішення щодо природного права на працю та права на участь в управлінні державними справами.

У ч. 2 п. 6.3.2. рішення Конституційного Суду України зазначається, що це право є вільним вибором, якого особа не може бути позбавлена [12]. Право займатися науковою, викладацькою та творчою діяльністю – це спосіб саморозвиватися та ділитися набутим досвідом. Державний службовець не повинен бути ізольованим від суспільства, його правовий статус є складовою взаємозв'язків людини із суспільством, державою, колективом та оточенням [13, с. 10]. Право на амністію ми вважаємо проявом історично зумовленого повноваження правителя помилувати особу, винну у вчиненні злочину, що є інтеракцією з приватними інтересами.

Публічне функціонування у законодавчій владі – це право парламентаря чи омбудсмена на звернення часто конституційного характеру. Звернення з метою встановлення відповідності актів основному закону чи офіційного тлумачення статей (ч. 2 ст. 150 КУ, пп. 1 ч. 1 ст. 191 КП, ч. 1, 2 ст. 61 КФ) або запиту до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та інших (ч. 1 ст. 86 КУ, п. 1 ст. 53 КЧ). Також згідно з п. 3 ст. 34 КЧ голова палати депутатів або сенату має право скликати її позачергове засідання.

У виконавчій владі президент, прем'єр чи інші представники цієї гілки (керівники правоохоронних органів) мають право на конституційне звернення (п. 3 ст. 122, п. 2 ст. 133, пп. 1 п. 1 ст. 191 КП, ч. 2 ст. 150, ст. 151 КУ, ч. 1, 2 ст. 61 КФ); право подання чи пропозиції щодо здійснення контролю (аудиту), зміни або скасування рішення органу (пп. 10 п. 3 ст. 144, п. 2 ст. 149 КП); можливість скликання засідання, які бувають позачерговими (ч. 1 ст. 29 КФ, п. 3 ст. 34, п. б) ст. 62 КЧ), консультатив-

ними (ст. 141 КП, ст. 45 КФ) чи закритими (ч. 2 ст. 33 КФ); можливість участі, виступів і звернень на засіданнях колегіальних органів та з позачерговими посланнями (ст. 38, ст. 64 КЧ, ст. 31 КФ, п. 2 ч. 1 ст. 106 КУ); можливість заборонити (право вето) акт підпорядкованого органу або повернути акт на доопрацювання при законодавчій процедурі (п. 16 ст. 106, п. 30 ст. 106, ч. 2 ст. 94 КУ, п. 5 ст. 122, пп. 6 п. 3 ст. 144 КП, п. 1 ст. 50, п. h) ст. 62 КЧ, ч. 2 ст. 10 КФ); можливість призначення загальнонаціонального референдуму (пп. 5 п. 3 ст. 144 КП), можливість прем'єр-міністром делегувати повноваження чи виконувати функції міністрів (ч. 2 ст. 21 КФ, п. 3 ст. 147 КП), створювати консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи (п. 28 ст. 106 КУ).

Варте окремої уваги право Президента України розпустити парламент, передбачене ч. 2 ст. 90 КУ. За своїми ознаками (Табл. 1) ця норма повинна кваліфікуватися як дискреційне повноваження, оскільки має в собі елемент обов'язку та носить причинно-наслідковий зв'язок з умовами розпуску Верховної Ради України. Однак з огляду на те, що: 1) розпуск основним законом визначено як право (є пряма вказівка на це); 2) розпуск має ширший характер, ніж просте повноваження; 3) згідно з ч. 3 ст. 90 КУ приймається у результаті консультацій, тому його визначаємо правом. Подібною є ч. 1 ст. 12 КФ, у якій розпуск здійснюється рішенням президента на основі консультацій з головами уряду та парламенту. Тут не має прямої вказівки на право, але також і відсутній елемент обов'язку, за винятком «консультацій», що не зменшує прояву вільної ініціативи президента. У п. 1 ст. 35 КЧ урегульовано дискреційне повноваження президента розпустити Палату депутатів та визначено обставини, за яких це можна зробити.

Стаття Конституції Чехії не має вказівки на право чи консультації із представниками органів іншої влади та враховує елемент підстави (обов'язку). Однак, виходячи із масштабу предмету регулювання, ми все ж визначаємо цю статтю як право. Розпуск законодавчого органу чи його частини (палати) не може здійснюватися обов'язком (повноваженням) на власний розсуд (дискреційно). Це може бути тільки право, котре також має історичне підґрунтя.

Акценту потребує також законодавча ініціатива. Одноосібно ініціювати та представляти закон можуть президенти, прем'єр-міністри та парламентарі (ч. 1 ст. 93 КУ, ч. 1 ст. 118 КП, п. 2 ст. 41 КЧ, ч. 1 ст. 39 КФ). У Конституції Польщі пропозиція поправки належить ініціатору, який також може відкликати законопроект (п. 2, п. 4 ст. 119 КП). Конституція Франції у п. 1 ст. 44 крім парламентарів фіксує членів уряду, які можуть вносити поправки незалежно від ініціатора.

Одноосібні суб'єкти судової влади обмежуються правом конституційного звернення. У пп. 1 ч. 1 ст. 191 КП зафіксовано право подання Першого Голови Верховного Суду Республіки Польща та Голови Адміністративного Суду Республіки Польща до Конституційного Трибуналу.

Обов'язки – це міра суспільно необхідної поведінки [14, с. 224]. Те, чого потрібно беззастережно дотримуватися, безвідмовно виконувати відповідно до вимоги [15, с. 548]. Із етимологічної точки зору, слово *обов'язок* є частиною логічного ланцюжка: *обв'язка, обв'язувальник, обв'язувальний, обов'язковий* [16, с. 442]. Це означає, що особа, яка має обов'язок, є обв'язаною (або зв'язаною). Виходячи із конституцій, вона може бути зв'язаною *чеснотою* (морально-інтелектуальною складовою), *дією* чи *поведінкою*. *Чеснота* (морально-інтелектуальна складова) втілюється через категорії: зобов'язуюся, чесно, чесно, добросовісно, совістю, сумлінністю, відповідно до найкращих знань та переконань. *Дія*, у свою чергу, втілюється у формах: боронити, захищати, охороняти, приймати рішення, зберігати, виконувати, дбати.

Ці форми реалізуються шляхом виконання повноважень, які розглянемо трохи нижче. Як *чесноти*, так і *дії*

фіксуються у присягах державних службовців. *Обов'язком* потрібно вважати виконання повноважень відповідно до присяг (ст. 26, п. 3 ст. 23 КЧ, ч. 1 ст. 79 КУ, п. 2 ст. 104 КП (законодавча влада), ч. 3 ст. 104 КУ, ст. 130, ст. 151 КП, ст. 59, п. 2 ст. 69 КЧ (виконавча влада), п. 2 ст. 85 КЧ (судова влада)). *Поведінковий елемент* обов'язку в нормативному регулюванні більше стосується судової гілки влади та виражається незалежністю і підконтрольністю (керованістю) верховенству права, конституції та законам держави (ч. 1 ст. 129 КУ, п. 1 ст. 178, п. 1 ст. 195 КП, п. 1 ст. 82 КЧ). Незалежність – це не тільки предмет захисту з боку держави, але і обов'язок судді (чи іншого державного службовця) у поведінці. [17, с. 72]. До поведінкового елементу варто окремо віднести ч. 2 ст. 80 КУ, яка вказує на індемнітет парламентаря, крім відповідальності за образу чи наклеп. Обов'язок створюється відповідальністю депутата. Оскільки образа чи наклеп порушує етичні норми моралі, встановлення такої відповідальності не дозволяє опуститися нижче рівня свого розвитку, що є моральним обов'язком кожної людини. Для парламентаря як представника еліти суспільства цей обов'язок формально визначений та в частині 2 цієї статті підкріплений (упроваджується) відповідальністю.

Дії, виписані в присязі (боронити, захищати, дбати, приймати рішення), реалізуються через повноваження. За будовою повноваження поєднують у собі предмет регулювання (те, на що спрямоване виконання) та виконання. Виконання може бути на власний розсуд (дискреційне) та без власного розсуду (індивідуально-імперативне та колективно-узгоджене). Прикладом індивідуально-імперативного виконання повноважень є п. 15 ст. 106 КУ. З моменту, коли Президент України дізнався про невідповідність акту основному закону, почався його прямий обов'язок, виражений зупинкою дії акту та конституційним зверненням. Також у п. 3 ст. 34 КЧ вказано на обов'язок голови палати депутатів та сенату скликати її засідання на вимогу президента, уряду чи однієї п'ятої із числа членів палати. Імперативне виконання починається з моменту вимоги. Прикладом колективно-узгодженого виконання може бути контрасигнаційна процедура, тобто рішення, прийняте за підписом кількох суб'єктів державної влади, що є також і колективним антропоцентризмом, який розглянемо нижче. У цьому контексті обов'язки можна розмежувати на ті, які випливають із людського чинника, та ті, що є механічним виконанням повноважень.

Дискреційні повноваження – це право адміністративного регулювання за певних умов на власний розсуд (з французької *discretionnaire* – залежний від власного розсуду) [18, с. 126]. Специфіка дискреційного повноваження полягає в поєднанні елемента обов'язку та елемента права. Прояв обов'язку у дискреції – це необхідність виконання (впливу на предмет регулювання) без необхідності узгодження. Прояв права – можливість вільно діяти (свобода розсуду) або вибирати між альтернативними юридично можливими способами дії (Табл. 1) [19, с. 40–41; 20].

У законодавчій владі такі повноваження врегульовують організацію, функціонування парламенту або призначення частини складу колегіального органу іншої гілки влади (ч. 2 ст. 88 КУ, п. 3 ст. 119 КП, ч. 3 ст. 56 КФ), питання дозволу голови парламенту чи голови палати на притягнення до відповідальності чи звільнення від такого притягнення парламентаря (ст. 107 КП, п. 5 ст. 105 КП, п. 5 ст. 27 КЧ) та в окремих випадках судді (п. 2 ст. 86 КЧ).

Дискреційні повноваження у виконавчій владі доречно класифікувати за предметом регулювання. Таким чином, президентами чи головами урядів приймаються рішення про: 1) подання, призначення чи звільнення, прийняття відставки (деякі із посад потребують згоди парламенту, але їхня пропозиція є цілком дискрецією суб'єктів виконавчої влади) керівних посад (п. 10, п. 11, п. 14, п. 17 ч. 1 ст. 106, ч. 4 ст. 114, п. 9² ст. 116 КУ, пп. 24 п. 3 ст. 144, п. 1 ст. 154,

Співвідношення права як міри можливої поведінки та дискреційних повноважень як обов'язків, юридичне виконання яких здійснюється на власний розсуд.

Право	Дискреційне повноваження
1) у конструкції права (як міри можливої поведінки) відсутній будь-який елемент обов'язку, тобто суб'єкт не має зобов'язання;	1) конструкція дискреційного повноваження поєднує в собі як обов'язок, так і право. Обов'язок при цьому є домінуючим, суб'єкт зобов'язаний приймати рішення;
2) право у державній владі може носити як приватний (п. 4 ст. 105 Конституції Республіки Польща), так і публічний характер (ч. 1 ст. 86 Конституції України);	2) мають більш публічний, функціонально-організаційний характер (ст. 16 Конституції Французької Республіки);
3) правами можуть кваліфікуватися повноваження, зумовлені традицією (пп. 18 п. 3 ст. 144 Конституції Республіки Польща);	3) носять актуальні (сучасні) тенденції правового регулювання;
4) до прав належать ті норми, у яких є пряма вказівка на те, що визначена поведінка є правом (ч. 2 ст. 90 Конституції України);	4) частіше вводяться окремими словами, наприклад, «може» або вказівкою на дію, яка із логіки викладу здійснюється на власний розсуд (ч. 4 ст. 114 Конституції України);
5) право у приватному функціонуванні зумовлюється природними правами людини, наприклад, право на вільно обрану працю (ч. 2 ст. 115 Конституції України). У публічному функціонуванні у більшості випадків є результатом власної ініціативи суб'єкта державних повноважень (застосування його знань, умінь, досвіду) (ч. 2 ст. 29 Конституції Французької Республіки);	5) у більшості випадків урегульовують питання позитивного права (ст. 137 Конституції Республіки Польща), є результатом причинно-наслідкових зв'язків, тобто мають юридичні підстави, які зобов'язують приймати рішення (ст. 107 Конституції Республіки Польща);
6) права можуть бути багатосторонніми (належати кільком суб'єктам) (право законодавчої ініціативи – п. 2 ст. 41 Конституції Чеської Республіки, право припинити повноваження – п. 1 ч. 2 ст. 108 Конституції України) та односторонніми (п. 16 ст. 106 Конституції України);	6) є тільки односторонніми, тобто їхнє виконання належить тільки одному суб'єкту, одні й ті ж повноваження не можуть належати кільком суб'єктам (п. 20, 21 ст. 106 Конституції України);
7) право має ширший предмет регулювання (ч. 2 ст. 90 Конституції України).	7) мають вузький предмет регулювання (пп. 27 п. 3 ст. 144 Конституції Республіки Польща).

п. 4 ст. 162 КП, ст. 8 КФ, п. а), п. j) ст. 62 КЧ, складу або частини складу колегіальних органів (п. 12, п. 13 ч. 1 ст. 106 КУ, пп. 25, пп. 26, пп. 27 п. 3 ст. 144 КП, п. к) ст. 62 КЧ, виконавчої влади чи керівних посад (пп. 20, п. 21, п. 22, п. 23 п. 3 ст. 144 КП, п. е), п. f) ст. 62 КЧ, складу, частини складу колегіальних органів (п. 22 ч. 1 ст. 106 КУ, п. е) ст. 62 КЧ, ч. 1 ст. 56 КФ або одноосібних посад (пп. 17 п. 3 ст. 144 КП) у судовій гілці влади; 2) щодо активів: укладання міжнародних договорів (п. 3 ст. 106 КУ), винесення активів на референдум (ст. 11 КФ) та підписання законів (ч. 2 ст. 94 КУ, пп. 6 п. 3 ст. 144 КП, п. i) ст. 62 КЧ; 3) щодо здійснення звернення до народу чи парламенту про стан справ та загрози (п. 2 ст. 106 КУ, ч. 2 ст. 16 КФ, ст. 18 КФ. Звернення до органів законодавчої влади (чи інших суб'єктів) часто виступає обов'язком (у формі індивідуально імперативного виконання), наприклад, представлення Прем'єр-міністром Республіки Польща програми діяльності із пропозицією виразити довіру Сейму, передбачене п. 2 ст. 154 КП.

Разом із тим, спосіб представлення та інструменти, які застосовуються під час представлення, є цілком на розсуд виступаючого, що дозволяє віднести це повноваження до дискреційних; 4) щодо дій та організації роботи: повноваження, пов'язані з питаннями мобілізації, застосування військових сил, запровадження військового стану, а також організація воєнізованих органів державної влади (п. 19, 20 ст. 106, п. 4 ст. 107 КУ, ст. 15 КФ), організації та діяльності уряду (ст. 77 КЧ, п. 5 ст. 114 КУ, п. 1–5, 7 ст. 148 КП), визнання іноземних держав (п. 4 ст. 106 КУ, п. 26 ст. 106 КУ) та можливість прийняття, відмови від прийняття до громадянства та надання притулку (ст. 137 КП). Останнє повноваження носить історично-традиційний характер, як право правителів приймати особу до підданства своєї країни. Також деякі із зазначених повноважень глави держави (наприклад, п. 11, п. 19 ст. 106 КУ) потребують згоди парламенту, але пропозиція кандидатури чи варіантів рішень є на розсуд глави держави.

Для судової влади дискреційні повноваження не мають настільки чіткої фіксації. Рішення суддів хоч і носять елемент розсуду, проте завжди базується на фундаменті. Згідно з ч. 1 ст. 129 КУ ним виступає верховенство права, а

згідно з п. 1 ст. 95 КЧ – це закон або угоди, що є частинами правового порядку. Разом із тим, дискреція все ж добре простежується у повноваженнях Вищої Ради Правосуддя України (незважаючи на те, що це колегіальний орган). Такі органи ухвалюють рішення щодо порушення суддями вимог несумісності, надають згоду на затримання судді чи утримання під вартою та інше (ч. 1 ст. 131 КУ). Дискреційністю завершуємо етап дослідження, пов'язаний із виконанням повноважень.

Наступним етапом є аналіз набуття повноважень на основі конституційної дієздатності.

Конституційна дієздатність. Як відомо із теоретичних основ цивільного права, дієздатністю визначають здатність особи своїми діями набувати права та обов'язки. Під здатністю слід розуміти зрілість особи [11, с. 85–86]. Належне усвідомлення своїх дій (вольовий момент) та керування ними (інтелектуальний момент), що вказує на повноцінність зрілості. Як зазначає А. Пасічник, відсутність хоча б одного із елементів є підставою визнати особу недієздатною [21, с. 61]. Конституційна дієздатність – це сукупність формально визначених умов, наявність яких дозволяє особі реалізувати своє виборче право та право на участь в управлінні державними справами. Умовами виступають критерії, яким повинна відповідати особа, щоб підтвердити здатність набутти статус суб'єкта владних повноважень.

Для законодавчої гілки такими критеріями виступають ценз громадянства, віковий ценз, виборчий ценз (наявність права голосу), ценз осілості та моральний ценз (щодо погашеної та знятої судимості). У більшості конституцій домінують тільки перші три (ч. 2–3 ст. 76 КУ, п. 1 ст. 99 КП, ст. 19 КЧ).

Виконавча влада забезпечується цензовими критеріями громадянства, віку, виборчим цензом, цензом осілості (ч. 2 ст. 103 КУ, п. 3 ст. 127 КП, п. 1 ст. 57 (із посиланням на п. 2 ст. 19 КЧ). Конституція України також доповнена вимогою знання державної мови (мовний ценз). У Конституції Республіки Польща та Чеської Республіки ценз осілості відсутній.

Окремо варто звернути увагу на статті, спільні для обох гілок влади, норми яких прямо вказують на неспро-

можність особи виконувати повноваження (кваліфікується фактором, який залежить від людини, хоча не пов'язаний із її здібностями чи волею, а отже не є чинником). Це може бути наслідком загальної втрати дієздатності, яка встановлюється судом (п. 3 ст. 81 КУ, п. d) ст. 25 КЧ – законодавча влада), стану здоров'я, що також потребує підтвердження певних органів (п. 2 ст. 108, ст. 110 КУ, пп. 4 п. 2 ст. 131 КП – виконавча влада) та іншими серйозними причинами (ст. 66 КЧ).

У судовій владі дієздатність визначається: цензом громадянства, віковим цензом, освітнім цензом (вища юридична освіта, винятковість юридичних знань), кваліфікаційно-професійним цензом (стаж роботи та здібності), цензом моральності (вимога щодо доброчесності, високих моральних якостей, бездоганності репутації) та мовним цензом, притаганим Конституції України (ч. 3 ст. 127, ч. 4 ст. 148 КУ, п. 3 ст. 84, п. 2 ст. 93 КЧ, п. 1 ст. 194, п. 1 ст. 199 КП). Призначення судді згідно з ч. 2 ст. 128 КУ здійснюється за конкурсом, який дозволяє визначити відповідність особи зазначеним умовам освіти, кваліфікації, моральних якостей.

Цензи сприяють тому, щоб право на участь у державних справах та набуття статусу могло бути реалізоване людьми, які здатні це робити. Відповідність цим умовам потребує людських знань, умінь, навичок, які згодом можуть бути задіяні для розвитку державної влади.

Інтердикційне становище (з латинської *interdictum* – заборона) суб'єкта владних повноважень включає норми, що стосуються заборон та обмежень [22, с. 288].

Заборони – норми, які своєю диспозицією встановлюють обов'язок утриматися від вчинення певних дій [23, с. 449]. Заборона у конституції – це неможливість реалізувати певні позитивні права протягом періоду виконання суб'єктом публічних повноважень. Винятком вважаємо заборону підприємницької діяльності або діяльність в управлінні комерційної організації, оскільки вона є різновидом природного права та похідною від права на вільно погоджену та обрану працю.

Для законодавчої влади заборони проявляються через несумісність парламентського мандату з іншим представницьким мандатом, оплачуваною посадою, підприємницькою діяльністю (п. 2 ст. 78 КУ, п. 1 ст. 22 КЧ, п. 1–2 ст. 103 КП). Виділяється ст. 32 КЧ, згідно з якою парламентар, що є членом уряду, не може бути головою (заступником) жодної палати парламенту і як член комітету брати участь у слідчих чи простих комісіях. Антропоцентричною також є заборона щодо членства одночасно у двох палатах парламенту (ст. 21 КЧ, п. 2 ст. 100 КП).

Виконавча та судова влади також характеризуються вимогою несумісності із діяльністю, що суперечить виконанню суб'єктом своїх обов'язків, наприклад, інший представницький мандат, адміністративна посада (крім адміністративних посад судової влади), членство у публічній спілці чи підприємницька діяльність із окремими винятками щодо викладацької, наукової та творчої діяльності, про що йшла мова в частині прав (п. 1 ст. 103, ст. 120 КУ, ч. 1 ст. 23 КФ, ст. 70 КЧ, ст. 150, п. 2 ст. 205 КП – виконавча влада; ч. 2 ст. 127, ч. 6 ст. 131, ч. 5 ст. 148 КУ, п. 3 ст. 178, п. 4 ст. 195 КП, п. 3 ст. 82 КЧ, ст. 57 КФ – судова влада). Ч. 2 ст. 106 КУ зазначає неможливість Президента України передавати свої повноваження іншим особам або органам. Окремо передбачено заборону обіймати посаду глави держави, керівника правоохоронної структури та члена адміністративного органу судової влади більше двох строків поспіль (п. 3 ст. 103 КУ, п. 4 ст. 131¹ КУ, п. 2 ст. 127 КП, ч. 5 ст. 131 КУ). П. 1 ст. 194 КП для члена Конституційного Трибуналу Республіки Польща передбачає перебування на посаді не більше одного строку.

Обмеження – це встановлення певних меж та недопущення поширення чого-небудь [15, с. 536]. Конституційні обмеження встановлюються щодо реалізації можливостей

несумісних із державними повноваженнями та забезпечуються елементом санкції за порушення. Взято до уваги ті обмеження, які залежать від волі людини та не є прямим наміром припинити повноваження, наприклад, шляхом подання заяви.

У законодавчій владі негативні наслідки припинення повноважень можуть настати за умови припинення громадянства або виїзду за межі держави на постійне проживання, порушення вимог несумісності, невходження або виходу парламентаря із депутатської фракції політичної сили, від якої його було обрано (п. 4, п. 5, п. 6 ч. 2 ст. 81 КУ, п. f) ст. 25 КЧ). Припинення повноважень також настає при відмові парламентаря давати присягу (п. d) ст. 25 КЧ, п. 3 ст. 104 КП). Ст. 107 КП вказує на обмеження депутата здійснювати господарську діяльність із майном Державної скарбниці. Негативні наслідки можуть настати з мотивації (ініціативи) Маршелка Сейму.

Виконавча влада, як і законодавча, має вимоги щодо несумісності президента (ч. 1 ст. 68 КФ) та наслідки за відмову давати присягу (ст. 60 КЧ).

Судова влада, окрім несумісності (п. 2 ч. 5 ст. 126, п. 3 ч. 2 ст. 149¹ КУ) та припинення громадянства (п. 2 ч. 6 ст. 126 КУ), має також незгоду на переведення до іншого суду при ліквідації чи реорганізації (п. 5 ч. 5 ст. 126 КУ), що згідно з українським законодавством веде до звільнення судді.

Інші види обмеження стосуються або порушень (наприклад дисциплінарних), або обставин, що не носять елементу людського чинника (втрата повноважень за станом здоров'я), тому вони не є предметом нашого дослідження.

Реалізація дій, передбачених обмеженнями, має змішаний характер, вона є правомірною, але не співмірною з отриманими повноваженнями, що призводить до їх припинення чи звільнення суб'єкта (санкції). Заборони врегульовують тільки неправомірні позитивні дії, які недозовані за самим змістом.

Колективний антропоцентризм – останній етап нашого нормативного аналізу відокремлений від основної класифікації. Колектив – це сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю [24, с. 217]. Колективний антропоцентризм – це явище, в якому спільна справа залежить від участі кожного індивіда. У конституційному праві таке явище відображається у формі узгоджених позицій, згоди (консенсус при голосуванні, політична воля), консультацій між суб'єктами державної влади, контрасигнацій, змісті процедури формування складу органу кількома гілками влади та заступництві. Найчастіше застосовується як механізм прийняття рішень.

У законодавчій владі колективний антропоцентризм у формі *узгодження позицій* проявляється при формуванні коаліції депутатських фракцій (ч. 6 ст. 83 КУ); при вираженні групою парламентарів вотуму недовіри уряду чи окремим міністрам (ст. 158, п. 1 ст. 159 КП, п. 2 ст. 72 КЧ); при конституційному поданні (ч. 2 ст. 150 КУ, п. 1 ст. 191 КП, ч. 2 ст. 61 КФ) та поданні законопроектів щодо змін конституції (ст. 154, ч. 1 ст. 156 КУ); при обставині скликання позачергових засідань на вимогу більшості членів парламенту (ч. 1 ст. 29 КФ, ч. 2 ст. 83 КУ, п. 3 ст. 34 КЧ); у процесах запитань і відповідей між парламентом та урядом (ч. 6 ст. 48 КФ, п. 1–2 ст. 115 КП).

Нормами основних законів також передбачено *згоду (консенсус)* парламенту для прийняття рішень. Якщо узгодження позицій передбачає попередню домовленість, то *згоду* видно тільки з результату загального голосування. Її варто виділяти окремо, оскільки право голосу є індивідуальним для кожного депутата та реалізується ним самостійно незалежно від попередніх домовленостей. Згодою достатньої кількості парламентарів приймаються або не приймаються закони, конституції у частині змін чи поправок до них (п. 2 ст. 121 КП, п. 2–3 ст. 46 КЧ, ст. 155, ст. 156 КУ), обговорюються та голосуються заяви уряду

(ст. 50¹ КФ), обирається та відкликається голова, перший заступник та заступник у парламенті (ч. 1 ст. 88 КУ). Конституціями може бути передбачено ймовірний конфлікт елемента згоди при узгодженні позицій та голосуванні. Наприклад, у пп. а) п. 1 ст. 35 КЧ зазначено про розпуск палати депутатів, якщо палата не надасть резолюцію довіри уряду, котрий був запропонований головою цієї ж палати (попередня узгодженість зумовлена ризиком розпуску, якщо палата не проголосує за довіру уряду, який сама ж узгодила). Нестача колективної згоди (волі кожного парламентаря), окрім ненадання вотуму довіри (п. 2–3 ст. 154 КП), має такі регламентовані наслідки: не сформовано коаліції депутатських фракцій чи персональний склад уряду, не прийнято програми уряду, не розпочато пленарні засідання (п. 1–3 ч. 2 ст. 90 КУ, п. 2 ст. 116 КП, п. 1 ст. 34, пп. а–д) п. 1 ст. 35 КЧ). Через узгодження волі приймаються рішення про саморозпуск парламенту (його палати) (п. 3 ст. 98 КП, п. 2 ст. 35 КЧ). Відповідальність парламентаря настає за згоди палати, до якої він входить (п. 4 ст. 27 КЧ).

Виконавча влада, крім узгодження позицій та згоди, включає також елемент консультацій. Якщо узгодження позицій – це попередня домовленість, згода – голосування або вчинення колективних дій (бездіяльності при нестачі згоди) без попередньої домовленості, то консультації – це прояв обговорення та ознайомлення з думкою іншого суб'єкта державної влади. Рішення в результаті консультації приймається здебільшого індивідуально (наприклад, президентом), а не колегіально.

Виходячи з аналізу конституцій, консультації застосовуються при достроковому припиненні діяльності парламенту (що також є гарантією при настанні відповідальності), його палати чи призначенні додаткових днів сесії. Здійснюється шляхом ознайомлення з думкою голови, заступника голови парламенту, головами палат, фракцій та в окремих випадках прем'єр-міністром (ч. 3 ст. 90 КУ, п. 4 ст. 98 КП, ч. 1 ст. 12, п. 3 ст. 28 КФ); при прийнятті окремих рішень за умов підписання закону, деякі положення якого визнані неконституційними або закону, запропонованого урядом (ч. 4 ст. 122 КП, ч. 2 ст. 38 КФ), загрози національній безпеці та прийняттю рішень мілітаризованих та інших центральних органів (ч. 1, 3 ст. 16 КФ, ч. 5 ст. 107 КУ).

Для колегіального органу узгодження позицій дозволяє реалізувати міру можливої поведінки (право), незважаючи на те, що ця міра притаманна індивідуальному (одноособному) суб'єкту. Спільна згода колективного органу дозволяє реалізувати спільну волю. У такий спосіб уряд може визнати проект закону терміновим, вимагати можливості тимчасово видавати ордонанси законодавчого характеру, відмовлятися від розгляду поправок, зробити заяву у парламенті, висловлювати свої погляди щодо законів, приймати резолюції чи скликати поза сесійні засідання парламенту (п. 1 ст. 123 КП, ч. 1 ст. 38, ч. 2 ст. 44, ст. 50¹ КФ, п. 1 ст. 44, п. 3 ст. 34, п. 2 ст. 76 (згода більшістю голосів) КЧ).

Колективний антропоцентризм також використовується у якості інших механізмів. Наприклад, процедура контрастигації, тобто прийняття рішення (здій-

снення призначення) за підписом двох індивідуальних суб'єктів, які несуть солідарну відповідальність (ст. 19, ч. 1 ст. 21 (ч. 2 ст. 13), ст. 22 КФ, ч. 4 ст. 106 КУ, п. 1, п. 3 ст. 133, п. 2 ст. 144 КП, п. 3 ст. 63 КЧ). У цьому контексті колективний антропоцентризм може бути інструментом стримування і протидії, якщо суб'єкти представляють різні гілки влади (п. 2 ст. 144 КП); процедура узгодження позицій щодо формування уряду (п. 9 ст. 106 КУ) та при призначенні на окремі державні посади (п. 10, п. 11, п. 14 ч. 1 ст. 106 КУ, пп. 24 п. 3 ст. 144 КП, ч. 4 ст. 114 КУ); процедура вирішення розбіжностей у процесі формування уряду шляхом консенсусу, розпуску, скликанням змішаних комісій (п. 1–2 ст. 155 КП, п. 4 ст. 68 КЧ, ч. 2 ст. 45 КФ); випадки заступництва при неспроможності виконувати повноваження чи достроковому їх припиненні (ст. 112 КУ, ст. 66 КЧ, п. 3 ст. 131 КП).

Судова гілка влади наповнена *консультаціями, згодою* та механізмом досягнення *консенсусу*, які використовуються при утворенні, ліквідації, реорганізації суду, призначенні суддів та здійснюється між президентом і центральним судовим органом або парламентом (ч. 2 ст. 125 КУ, п. 2 ст. 84 КЧ, п. 3 ст. 183 КП). Для забезпечення справедливого рішення судові органи діють за принципом колегіальності (ч. 2 ст. 147 КУ). Їхній склад формується збалансовано між гілками влади. Якщо судовий орган приймає рішення щодо суддів, то складається із представників адвокатури, прокуратури, гілок влади, але домінуючими будуть судді. Якщо рішення приймаються щодо прокурорів, то в більшості будуть представники прокуратури. Такі поєднання знань, умінь, навичок та досвіду сприяють незалежності судового органу і справедливості його рішень (ч. 2 ст. 148, п. 2 ст. 131 КУ, ст. 56, ст. 65 КФ, пп. 1–3 п. 1 ст. 187 КП).

Таким чином, ми розглянули та систематизували норми основних законів країн Центральної та Східної Європи. У результаті проведеного дослідження виявлено низку нових поглядів, серед яких норми антропоцентричного характеру можна класифікувати за критеріями виконання, набуття повноважень та інтердикційним становищем суб'єкта державної влади; гілки державної влади слід персоналізувати (парламентарі, міністри, судді) з метою точнішого розуміння можливостей (гарантії, заборони, обмеження, конституційної дієздатності) та повноважень (прав, обов'язків, дискреції) суб'єктів державної влади; фундаментом обов'язків із антропоцентричної точки зору є присяга державного службовця; дискреційні повноваження – це різновид обов'язків; конституційна дієздатність, заборони та обмеження – це три невід'ємні елементи статусу державного службовця.

Персоналізація державної влади також сприяє розумінню процесів взаємодії суб'єктів у рамках колективного антропоцентризму. Більшість таких процесів здійснюються шляхом узгодження позицій, консультацій, згоди при голосуванні. Розвиток антропоцентричного напрямку дослідження дозволить у перспективі чіткіше передбачати можливі повороти правопорядку та попереджати їх негативні наслідки шляхом законодавчого регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Constitution of France Republic, 1958. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constitution_anglais_oct2009.pdf.
2. Шаповал В.М. Конституція Французької Республіки (з передмовою В.М. Шаповала). Київ : Москаленко О.М., 2018. 56 с.
3. Constitution of The Czech Republic, 1992. URL: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Ustava_EN_ve_zneni_zak_c_98-2013.pdf.
4. Constitution of The Republic of Poland, 1997. URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.
5. Шаповал В.М. Конституція Польської Республіки (з передмовою В.М. Шаповала). Київ : Москаленко О.М., 2018. 82 с.
6. Конституція України станом на 24.04.2019 р.: відповідає офіційному тексту. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80/sp:java-.max25/print>.
7. Федоренко В.Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 2011. № 4. С. 27–34.
8. Словник української мови / за ред. тому П.П. Доценко, Л.А. Юрчук. Київ : «Наукова думка», 1971. Т. 2. 550 с.
9. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

10. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 22 с.
11. Цивільне право України: Загальна частина: підручник / В.Г. Фазикош, С.Б. Булеца та інші. Київ : Знання, 2010. 631 с.
12. Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп / 2008 у справі № 1–5/2008 (про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-08>.
13. Статус суддів: теоретичний та порівняльно правовий аналіз: монографія / Л.М. Москвич., 2004. 224 с.
14. Юридична енциклопедія: В 6 т. / за ред.: Ю.С. Шемшученко та інших. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія», 1998. Т. 4: Н–П, 2002. 720 с.
15. Словник української мови / за ред. тому В.О. Винник, Л. А. Юрчук. Київ : «Наукова думка», 1974. Т. 5. 840 с.
16. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / редкол. : О.С. Мельничук (гол. ред.) та інші. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1: А–Г. 632 с.
17. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. Бути суддею. Київ : ТОВ Друкарня «Бізнес поліграф», 2015. 216 с.
18. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
19. Коломиєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
20. Постанова Верховного Суду України від 27 лютого 2018 року у справі № 816/591/15-а, адміністративне провадження № К/9901/4844/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72449250>.
21. Пасічник А. Сутність та особливості адміністративної дієздатності. *Юридична Україна*, 2010. № 1. С. 59–63.
22. Мельничук О.С. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничук. Київ : Київська книжкова фабрика, 1974. 775 с.
23. Юридична енциклопедія: В 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко та інших. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія», 1998. Т. 2: Д–Й, 1999. 744 с.
24. Словник української мови / за ред. тому А.А. Бурячок, П.П. Доценко. Київ : «Наукова думка», 1973. Т. 4. 840 с.